

Estonia teatri ehitamise ajalugu kordub spiraalina

Estonia teatri ehitamise lugu 20. sajandi alguse Tallinnas ja praegune Estonia teatri laiendamise lugu 21. sajandi Tallinnas on hämmastavalt sarnased, kirjutab endine poliitik Andres Anvelt.

Jõulude imelisel ajal õnnestus mul külastada Estonia ooperimaja kodust arhiivi, kus näppude vahele jäi 1938. aastal ilmavalgust näinud Estonia teatri- ja kontserthoone ajalugu käsitlev uurimus. Sellega tutvumine oli omapärane reis minevikku, kust tahtmata peegeldusid poliitilised paralleelid tänapäeva. Teatrirahva palvel avaldan oma arvamust ka laiemalt.

Estonia teatri- ja kontserdihoone ehitamise ajalugu ulatub üleelmise sajandi viimastesse kümnenditesse, kui eestlaste osakaal Tallina linnarahva hulgas kasvas mõnekümne aastaga üle kahe korra. Kindlasti tuleb siinkohal endale aru anda, et need numbrid polnud tänasega võrreldavad.

1871. aastal küündis Tallinna elanike arv 30 tuhande piirimaile ja kasvas sajandi lõpuks kiirelt juba ligi 60 tuhandeni. Kasv toimus peamiselt maainimeste arvelt, kes tööstuse arenedes linnast tulusamat tööotsa ja eluaset otsisid. Igapäevases elukorralduses ja poliitilises juhtimises ei vastanud aga eestlaste tegelik osatähtsus reaalsusele. Kuigi venestamise surve oli kõrge ka Tallinnas, jäi omavalitsuslik võim ikkagi vähemusliku saksa ringkonna kätte.

Estonia teatrimaja lugu võikski pidada sellest ajendatuks, et just vähene kultuuriline ja ka poliitiline eneseväljendusvõimalus tõukas ärksamaid eestisoost linlasi seltsidesse ühinema. Mõjukamateks ja elujõulisemateks kujunesid neist Estonia Selts (asutatud 1865) ja Lootuse Selts (asutatud 1877), kuid ega needki kohe suurteks rahvalikumisteks kujunenud. Rääkimata üldrahvalikust mõjust. Ärkamise ajal oli teatepulk pigem Tartu seltside käes eesotsas Vanemuisega.

Kõik see tuletab meelde ka täna kraaklemist erinevate eesti vaimu ja meelt kandvate organisatsioonide ja seltside vahel, mida tihtilugu kroonib ühistegevuse hangumine ja teineteise

arvamus.postimee...

Eesti Draamateater
Rahvusoper Estonia
Estonia teater
Teater

heade ideede mutta tampimine.

Seltse tekkis sajandivahetusel juurde üpriski palju, kuid nad olid oma tegevuses killustunud. Suurimaks probleemiks kujunes kooskäimiseks vajalik ruumipuudus, kuna seltsid virelesid enamasti kitsastel üüripindadel. Mõnevõrra paremad võimalused olid küll Estonia Seltsil, kes sai endale seetõttu võimaldada ka suuremaid rahvaüritusi ja isegi teatritegemist.

Murranguliseks kujunes 1902. aasta, kuna just selle aasta 15. märtsil toimunud Estonia Seltsi peakoosolekul tuldi päevavalgele seltside ühinemise ja ühise peahoone mõttega. Kohe hakati aktiivselt tegelema ka tulevase maja idee kujundamisega. Kirjeldati teatrisaali ja kõrval asuva väiksema saali suurust, pere- ja eineruume, sealhulgas eraldi naistetuba.

Kuid nagu ikka sai suuremaks takistuseks erinevate seltside kehv koostöö. Nii näiteks ei soovinud karskusselts Valvaja teiste seltsidega ühise katuse all tegutsema hakata, kuna ei pooldanud alkoholipuhveti rajamist. Kõik see tuletab meelde ka tänast kraaklemist erinevate eesti vaimu ja meelt kandvate organisatsioonide ja seltside vahel, mida tihtilugu kroonib ühistegevuse hangumine ja teineteise heade ideede mutta tampimine. Siin pole mingiks erandiks ka erakonnad, mis on oma olemuselt ju samasugused seltsiliikumised, küll poliitilised.

Sarnaselt tänasele poliitilisele olukorrale, kus volikogus on sisuline võim ühe poliitilise seltsi ehk Keskerakonna käes, oli ka siis volikogus laiutamas sakslaste ainuvõim. Suureks erinevuseks on ehk see, et sakslased valitsesid tulenevalt toonasest valimiskorrast vähemusena ja tollal oli valimisõigus osaliselt piiratud erinevate tsensusustega, mis olid nii varalised kui soolised. Üks oli aga kindel – teiste riikide alamad ei pääsenud kohalikku volikogu valima. Sakslaste vähemus saigi tugineda pigem tsensuslikele piirangutele.

«kui Eesti seltside ringkonnad ühise Eesti seltsimaja kohta linnavalitsuse meestelt küsisid, kuhu selleks platsi võiks saada, siis juhatati Eesti mehi linnast välja – Tõnismäele ja Liiva peale...»

Tänapäeval on ainuvõim kindlustanud ennast sellega, et valida saavad ka teiste riikide alamad ehk mittekodanikud. Erinevalt

üle-eelmise sajandivahetuse arengutest on Tallinna elanike hoogne juurdekasv nõukogude impeeriumi ajastul enim suurenenud just mittekodanike võrra.

Ka toona laiutasid saksameelsed ja mitte alati saksakeelsed linnakodanikud vähemusena enamuse kultuurilisel enesemääramise tahtel ja soovidel. Kui Saksa teater 1902. aasta oktoobrikuus Laial tänaval tuleroaks läks, ajas toonane linnavalitsus paberid ja load vägagi ruttu korda. Juba järgmise aasta jaanuaris oli maaeraldus ja rendile andmine otsustatud ning ehituse planeerimisega sai hakata edasi liikuma. Kes ei tea, siis sellest ideest kerkiski tänane Eesti Draamateater, samal kujul ja samasse kohta, kus ta tänagi asub.

Küll aga ärgitas selline linnavolikogu kiire otsustamine Saksa teatri osas ka Eesti seltse ühise maja asjus tegudele. Suurt poliitilist tuge nad esialgu ei saanud. Ajaleht Teataja kirjutas 20. novembril 1902, et «kui Eesti seltside ringkonnad ühise Eesti seltsimaja kohta linnavalitsuse meestelt küsisid, kuhu selleks platsi võiks saada, siis juhatati Eesti mehi linnast välja – Tõnismäele ja Liiva peale... Ja Saksa teatri tarvis on kõige parem paluke kesklinnas välja valitud...».

Kahtlemata oli juba tookord poliitiline ja avalik surve oluline tööriist ning 30. jaanuaril 1903 koostatud Eesti seltside ühine kiri linnapea Hueckile ei kadunud kalevi alla, vaid liikus linnavolikogu poole ning protsess sai tasahilju ja näiliselt alata. Eestlaste osatähtsuse kasv Tallinnas ja eelseisvad 1904. aasta volikogu valimised olid tõenäoliselt päästikuks, miks seltside häält kuulda võeti.

1904. aasta volikogu valimised sakslased kaotasid ja võimule sai linna enamuse ehk eestlased. Nagu ajalooürikutest näha, siis väga ladusalt ei läinud koostöö ka edaspidi: Vene-Jaapani sõda, 1905. aasta mässud – kõik see pidurdas protsessi. Sellest hoolimata sai augustis 1913 uus Estonia teatri- ja kontserthoone ikkagi avatud.

Vaade Estonia teatrile Pärnu maanteelt (1920ndad)

Karl Hugo Akel / Eesti Ajaloomuuseum

Välimuselt oli see kindlasti omapärasem ja suursugusem, kui

hoone, mis temast peale 1944. aasta punavägede pommitamist taas üles ehitati. Kuigi tõe au andes nõuti ka algupärast hoonet projekteerides ranget eelarvedistsipliini ja mõistlikku ning minimalistlikku ruumikasutust.

Miks seda kõike meelde tuletada ja mida ühist on sellel tänapäevaga? Kas ajalugu käib ikka spiraali mööda? Käib, kuid sarnased on pigem sündmused ja arengud, poliitika kujundamine, mitte nende elluviijad ja kujundajad.

Algupärase [Estonia teatrimaja](#) lugu algab rahvusliku eneseteadvuse tõusuga, ärkamisega võõra võimu all. Kuigi riigivõim oli Vene impeeriumi käes, siis takistusi ei loonud mitte niivõrd keisri käsilased, vaid pigem Tallinna saksameelne linnavalitsus. Need takistused ei olnud küll märkimisväärsed, kuna eestluse poliitiline ja rahvuslik surve sundis ka neid tõe näkku vaatama. Samas sakslased kindlasti mingit initsiatiivi ja kohanemisvõimet omalt poolt üles ei näidanud.

Kui oldigi valmis aruteludeks, siis pakkumiseks olid linnaäärsed krundid, kuna «kesklinn oli niigi täis ehitatud». Kui toonane ajakirjanduslik sõnaseadmine poleks tänasest erinev, võiks arvata, nagu oleks osad uudised ja valitsejate avaldused tänase [Estonia laiendamise](#) taustal uuesti päevavalgust näinud.

Samuti on märkimisväärselt samastatav valitsejate erinev otsustuskiirus toonase saksa kultuuriobjekti ja eesti rahvusliku kultuurihoone ehitamise osas. Tuues paralleeli tänapäevaga, siis ka praegusele linnavõimule hinge- ja valijalähedasemad objektid planeeritakse kiiresti ära ja ehitus saab alata.

Eriti sarkastiline on muidugi mõne linnavalitseja arvamus, et uue [Estonia ooperiteatri](#) võiks ehk ehitada Lasnamäele.

Vene Õigeusu kirik Lasnamäel, Judenitši kabel Pelgulinnas, rääkimata veel reast valijatele «sobivatest» kultuuri- ja vabaaja objektidest Lasnamäel ja mujalgi Tallinnas on leidnud kinnituse üpriski kiiresti. Olenemata sellest, kas ehitusplatsi all on midagi muinsuskaitsest või mitte. Meie rahvuslik kultuuripärand peab aga oma järjekorda ootama.

Eriti sarkastiline on muidugi mõne linnavalitseja arvamus, et uue [Estonia ooperiteatri](#) võiks ehk ehitada Lasnamäele. Seal,

õigeusu kiriku kõrval, on kindlasti maad küllaga. Ajapikku saab siis ka Estonia nimetuse kohandada Эстония-ks.

Spiraalseid ajalooparalleele on aga veelgi. Toonasele linnavolikogule esitatud palvekirjas toodi üheks teatri rajamise põhjuseks ruumikitsikuse lahendamine. Seda olukorras, kus seltside ühise teatri- ja kontserimaja vajadused olid välja mõõdetud toonase Tallinna elanikkonna ja eelkõige eestlaste arvu arvestades. Tollal ei julgenud keegi unistada mingist ooperi-ega balletiteatrist, vaid unistati pigem teatri- ja muusikamajast. Ooperiteatrid olid keisririigis ette nähtud vaid sellistes imperiaalse tähtsusega keskustes nagu Peterburg, Riia, Helsingi.

Esimene ooper «Vikerlased» lavastatigi Estonias alles 1928. aastal. Siis sai ka ooperikunsti viljelemine hoo sisse ja kujunema hakkas arusaam, et ooperi- kui ka balletiteater vajab teistsuguseid arhitekturseid lahendusi. Kuid selliseid funktsioone polnud konkursi 1908. aastal lõplikult võitnud arhitektidelt Lindgrenilt ja Lönnilt nõutudki.

Kokkuvõtvalt: olukord täna ja 120 aastat tagasi ei ole kindlasti sama. Me oleme vabad inimesed, vabal maal, demokraatiast küllastunud poliitilisel maastikul. Maastikul, kus professionaalsete poliitikute oskus demokraatiaga manipuleerida võib ohtu seada ja uinutada rahvuslikud ideaalid ning tasalülitada ka demokraatia enda.

Kui 120 aastat tagasi me alles ärkasime, siis nüüd peame õppima ärkvel püsima. Toona vajasime Estoniat, et eestlust äratada, seltsidele ühist katusealust luua. Täna vajame Estonia laiendust, et eestlust ja meie kultuuri maailmakultuuride tasemel edasi kanda, säilitades samas meie algupära, sajanditaguse Estonia. Kahjuks küll 1944. aasta pommitamise stalinistlike uuendustega, kuid ka see on osa meie ajaloost. Uue pompoosse Estonia rajamine kuhugi mäe otsa, mere äärde, põllu peale, lõhub meie sidet eestluse ärkamise ja iseteadlikkuse juurtega.

Nii täna kui 120 aastat tagasi ei ole Tallinna valitsemine enam eestlust kandev ja toetav. Tallinn on langemas kosmopoliitsesse ja konformistlikku unne, kus eelmise sajandi alguse rahvuslik ärkamine on asendunud mugava unelemisega kasuisa süles, kellel ei ole meie algupärast ja rahvuskultuurist sooja ega külma.

Autor on kasutanud allikana ««Estonia» teatri- ja kontserthoone ajalugu». Koostaja H. Peets. Väljaandja O/Ü «Estonia» kirjastus, Tallinnas 1938.